Інститут економічних досліджень та політичних консультацій
Німецька консультативна група

Серія консультативних робіт [PP/03/2010]

Криза кредитування в Україні: факти, причини та шляхи відновлення

Рікардо Джуччі, Роберт Кірхнер, Віталій Кравчук

Берлін/Київ, червень 2010 року

Про Інститут економічних досліджень та політичних консультацій

Інститут економічних досліджень та політичних консультацій (ІЕД) – провідний український аналітичний центр, що спеціалізується на економічних дослідженнях та консультаціях з питань економічної політики. ІЕД був заснований у жовтні 1999 року провідними українськими політиками та Німецькою консультативною групою з питань економічних реформ.

Місія ІЕД - вироблення альтернативного погляду на ключові проблеми суспільного та економічного розвитку України. В рамках місії ІЕД націлює свою діяльність на надання висококваліфікованої експертної оцінки в галузі економіки й економічної політики, на формування громадської думки шляхом організації відкритого публічного діалогу, на сприяння розвитку економічних та суспільних наук і стимулювання розвитку дослідницької спільноти України.

Інститут економічних досліджень та політичних консультацій
Рейтарська 8/5-А,
01034 Київ, Україна
Тел: +38 044 / 278 63 42
Факс: +38 044 / 278 63 36
institute@ier.kiev.ua
http://www.ier.kiev.ua

Про Німецьку консультативну групу

Німецька консультативна група з питань економічних реформ працює в Україні з 1994 року, консультуючи український уряд та інші державні органи, такі як Національний банк України, по широкому колу питань економічної політики і розвитку фінансового сектору. Наші аналітичні роботи презентуються і обговорюються під час постійних зустрічей з посадовцями високого рангу. Група фінансується німецьким Федеральним міністерством економіки і технологій у рамках програм TRANSFORM та наступних після неї програм технічної допомоги.

Німецька консультативна група
З питань економічних реформ
c/o Berlin Economics
Schillerstr. 59
D-10627 Берлін
Тел: +49 30 / 20 61 34 64 0
Факс: +49 30 / 20 61 34 64 9
info@beratergruppe-ukraine.de
www.beratergruppe-ukraine.de

© 2010 Інститут економічних досліджень та політичних консультацій
© 2010 Німецька консультативна група

Всі права захищені.

Криза кредитування в Україні: факти, причини і шляхи відновлення

Резюме

Обсяги надання банківських кредитів в Україні різко знизились. Станом на лютий 2010 року позики у приватному секторі були на 15% нижчими у реальному вимірі, ніж рік тому. Ситуація є набагато гіршою, якщо ми подивимось лише на нові позики. Загальна кількість наданих кредитів у 2009 році була в середньому майже на 40% нижчою у реальному вимірі за відповідні обсяги 2008 року. Скорочення є особливо сильним у секторах домогосподарств та малого і середнього бізнесу.

Без сумніву таке різке скорочення частково може бути пояснене факторами попиту. В депресивній економіці із значними проблемами з несплатою за боргами попит компаній і домогосподарств на нові кредити не є особливо великим. Проте схоже на те, що фактори пропозиції відіграють головну роль у скороченні кредитування. Очевидно, що банки посилили в значній мірі стандарти кредитування, що дуже ускладнює отримання позик кредитоспроможними компаніями. Таким чином, здається, що Україна стикнулася із повномасштабною кредитною кризою.

Ця кризи кредитування пояснюється різними причинами: скорочення обсягу капіталу в результаті зростання кількості проблемних позик, брак рефінансування у формі депозитів та іноземних позик, а також ефект витіснення приватних кредиторів державними запозиченнями для закриття зростаючого розриву між доходами і видатками держави. Вплив обмеженого доступу до фінансування є дуже сильним, особливо під час поточної депресивної ситуації. Компанії потребують коштів для фінансування оборотного капіталу та інвестицій; це є важливою передумовою для відновлення економіки.

Але що робити із кредитною кризою? На наш погляд, швидкого вирішення проблеми не існує. Зокрема, будь-які схеми надання кредитів центрального банку компаніям приречені на провал і створюють інфляційний тиск. Таким чином, постанова №47 (довгострокові кредити від НБУ) точно не є вирішенням проблеми, проте може лише погіршити її. Роль НБУ полягає у забезпеченні стабільності грошової системи та збільшенні довіри до гривні, завдання яке не може бути досягнуте у випадку урядового втручання та спрямованого державою кредитування.

Однак, є кілька заходів, які можуть сприяти пом'якшенню проблеми в короткостроковій перспективі. По-перше, банки із недостатнім рівнем капіталу повинні бути примусово рекапіталізовані для відновлення кредитування. По-друге, банкам потрібно дозволити кредитувати у іноземній валюті всіх економічним агентам, тому що інакше вони не зможуть забезпечити довгострокове фінансування. По-третє, дефіцит Державного бюджету має бути значно скорочений і забезпечений фінансуванням у формі іноземних запозичень, наприклад у формі єврооблігацій. Отже, із кредитною кризою можна ефективно боротися, використовуючи ринкові заходи у сфері банківського регулювання, монетарної і фіскальної політики.

Автори

Рікардо Гуччі	giucci@berlin-economics.com	+49 30 / 20 61 34 64 0
Роберт Кірхнер	kirchner@berlin-economics.com	+49 30 / 20 61 34 64 2
Віталій Кравчук	kravchuk@ier.kiev.ua	+ 380 44 / 278 63 42

Подяка

Автори хочуть висловити свою вдячність Сайрусу де ла Рубіа за рецензування цієї роботи. Застосовується звичайне застереження щодо захисту прав.

Зміст

1. Вступ

2. Криза кредитування в Україні: факти

    2.1 Визначення кризи кредитування

    2.2 Останні тенденції розвитку кредитування в Україні

    2.3 Криза кредитування в Україні?

3. Причини кризи кредитування в Україні

4. Рекомендації щодо подолання кризи кредитування в Україні

    4.1 Банківський нагляд

    4.2 Валютне регулювання

    4.3 Фіскальна політика

    4.4 Монетарна політика

Додаток

1. Вступ

В даний час одна з найбільш палких дискусій точиться навколо погіршення доступу багатьох компаній до фінансування, що піднімається політиками та бізнес-спільнотою. Обговорення кризи кредитування відбувається одночасно в багатьох країнах по всьому світу, включаючи як країни з перехідною економікою, такі як Україна, так і розвинені країни, такі як Німеччина.

Чому це обговорення є надзвичайно важливим? Загальновизнаним є факт, що економіки страждають від нестачі кредитування і стикаються із значними складнощами при залученні необхідних ресурсів для інвестицій та, в результаті, мають серйозні перешкоди для економічного зростання. Ця тема є вкрай важливою в контексті міжнародної фінансової кризи, оскільки працюючий банківський сектор є ключовим елементом будь-якого стійкого економічного відновлення. Це особливо актуально для України, де фінансове посередництво не є дуже різноманітним, і де через відсутність розвинених ринків капіталу реальної альтернативи банкам не існує.

Хоча негативні економічні ефекти кризи кредитування доволі просто продемонструвати, ретельне обговорення доводить, що кредитна криза є, насправді, доволі складним явищем, що включає декілька компонентів. Дана робота вносить свій внесок у широку дискусію щодо кризи кредитування в Україні по декількох напрямках. Після чіткого визначення складових частин кредитної кризи ми проведемо кількісну оцінку для випадку України у розділі 2. Тут, ми обговоримо можливі масштаби кризи кредитування, включаючи секторальні особливості. В розділі 3 ми продовжимо визначення причин кризи, оскільки це дасть змогу визначити природну відправну точку для поліпшення ситуації. Базуючись на цьому аналізі, у розділі 4 ми розвинемо головні рекомендації щодо політики для регуляторних органів та політиків щодо шляхів боротьби із кредитною кризою.

2. Криза кредитування в Україні: факти

2.1 Визначення кризи кредитування

Перед початком кількісного аналізу необхідно визначити ситуацію, яка характеризує кредитну кризу. Далі в роботі ми будемо використовувати наступне визначення:

Кредитна криза – це істотне погіршення доступу реального сектора економіки (або його частини) до кредитного ресурсу, у зв'язку із загальним скороченням доступності кредитів та/або раптового посилення стандартів кредитування чи умов роботи банківського сектору з причин відмінних від погіршення кредитоспроможності позичальників. Основними причинами є події у банківському секторі (тобто причини зі сторони пропозиції), на відміну від проблем реального сектора економіки (причини зі сторони попиту).

Вищенаведене визначення підкреслює той важливий факт, що причини повинні точно знаходитись у банківському секторі, тобто з боку пропозиції на кредитному ринку, а не зі сторони попиту! Лише тоді, коли банки раптово припинять (або істотно сповільнять) кредитування, виникне «обмеження пропозиції» у формі кредитної кризи. Це може бути пояснене наступним контр-прикладом: якщо багато компаній в економіці сильно постраждали через негативні події (такі як важкий економічний спад) і втрачають свою кредитоспроможність, в результаті, банки роблять більш жорсткими стандарти кредитування та обмежують доступ до кредитів. Однак, це може і не бути кредитною кризою в світлі вищенаведеного визначення.

Ілюстрацією складнощів у визначенні кредитної кризи з емпіричної точки зору є поточна дискусія у ряді країн: багато корпорацій реального сектору економіки скаржаться на

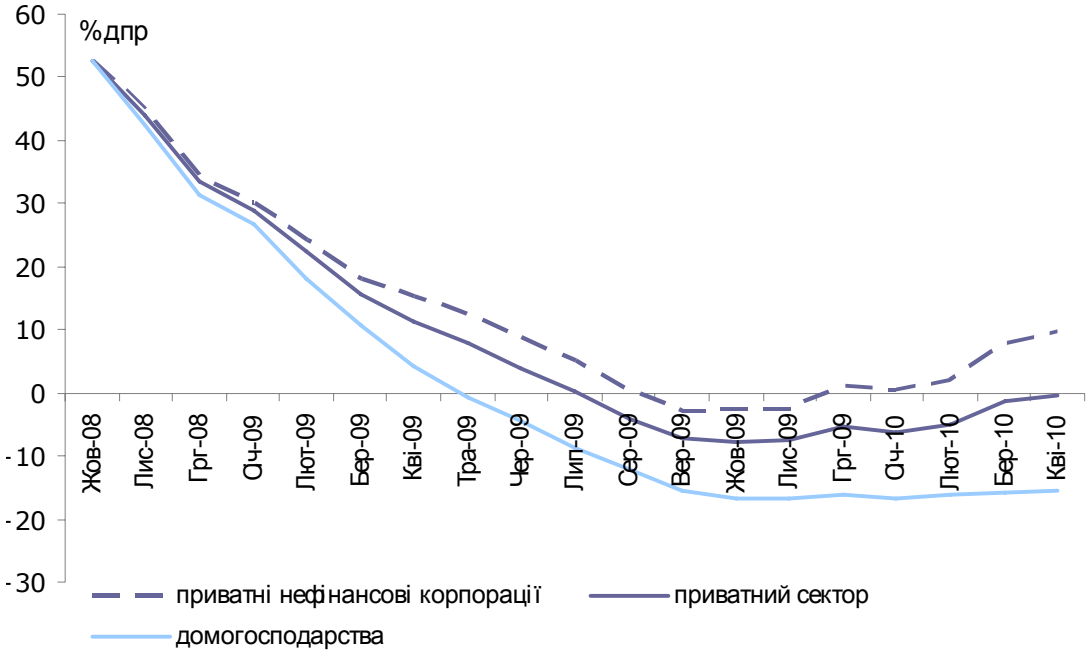
погіршення доступу до фінансових ресурсів, що вважається ними кредитною кризою. У той же час, банківський сектор впевнено заявляє, що жодних ознак загальної кредитної кризи немає. Ці суперечливі твердження показують, що існують дуже різні думки з приводу того, що точно можна вважати кризою кредитування. Водночас, це нагадує нам про важливість чіткого визначення, що служить теоретичною основою оцінки ситуації з кількісної точки зору.

2.2. Останні події у сфері кредитування в Україні

Відправною точкою нашого кількісного аналізу є четвертий квартал 2008 року, коли після банкрутства компанії Lehman Brothers міжнародна фінансова криза швидко та сильно вразила багато ринків, що розвиваються, включаючи Україну. Дуже важливим показником є розвиток кредитування приватного сектору, за винятком кредитів державному сектору або компаніям, якими володіє держава, воно дає більш чітке уявлення про дану ситуацію.

Рисунок 1:

Динаміка наданих кредитів приватному сектору (у реальному вимірі)

Джерело: НБУ, власні розрахунки
Примітка: Кредити реальному сектору складаються з позик приватним нефінансовим корпораціям та позик домогосподарствам. Надання кредитів державним підприємствам на зразок Нафтогазу тощо виключене звідси.

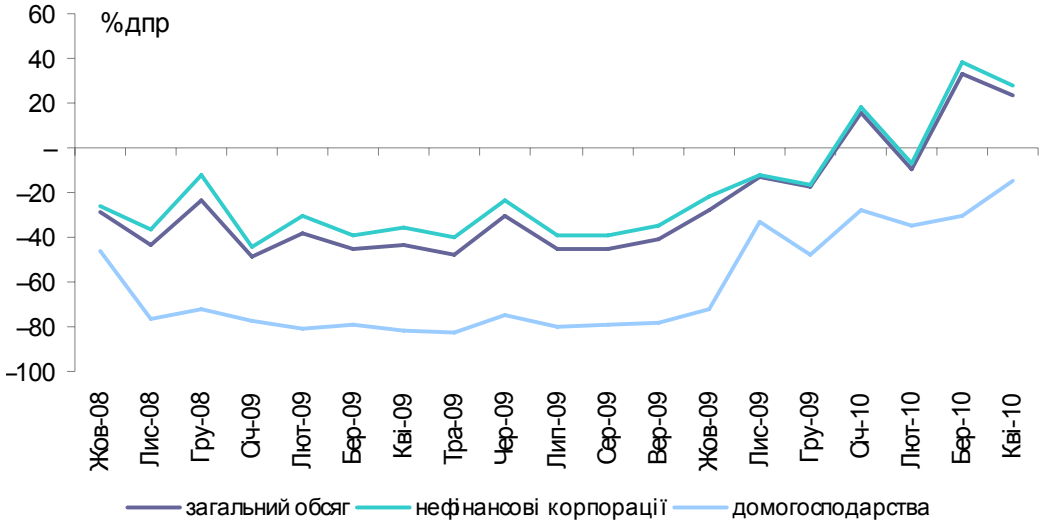
Спостерігається сильне та тривале зниження обсягу наданих реальних, тобто скоригованих на величину інфляції, кредитів, і лише у четвертому кварталі 2009 року було нарешті досягнуто певне «дно» падіння. Особливо сильно постраждало кредитування домогосподарств, що і дотепер скорочується рекордними темпами.

Однак, надзвичайно високе реальне зростання кредитної експансії у минулому, що безумовно відбувалося на неприйнятних рівнях, не повинно розглядатися окремо від питання чи зумовили ці події кредитну кризу: часто тривалий період «доступних і дешевих кредитів» - протилежний кредитній кризі – передує наступній кризі кредитування.

Тоді як Рисунок 1 демонструє загальні зміни в загальному обсязі наданих кредитів приватному сектору, Рисунок 2 фокусується на помісячній динаміці надання нових кредитів корпораціям (як державного, так і в приватного сектору[1]) і домогосподарствам:

Рисунок 2:

Динаміка наданих нових кредитів (у реальному вимірі)

Джерело: НБУ, власні розрахунки

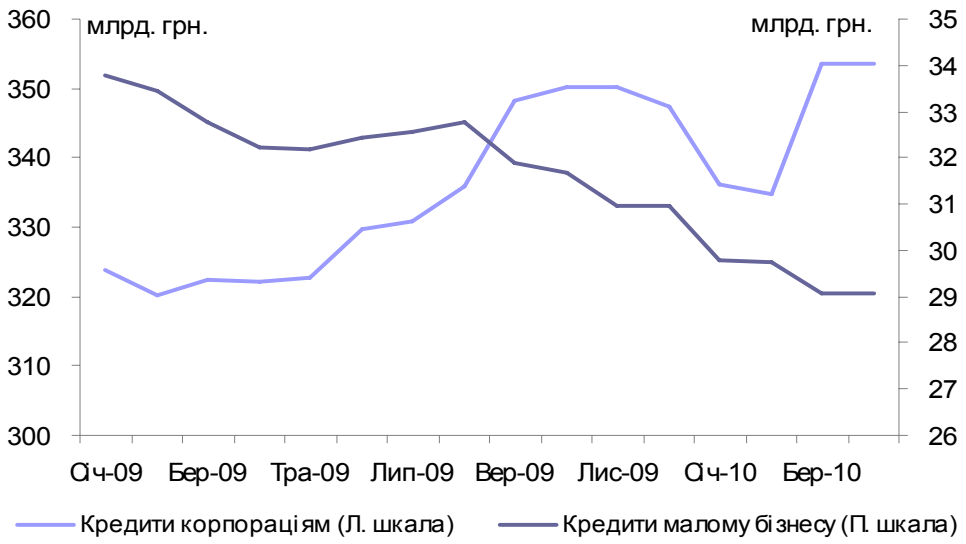
Рисунок 2 підтверджує пригнічений стан фінансового посередництва в Україні під час нещодавної кризи, оскільки до кінця 2009 року, активність з випуску нових кредитів скорочувалась у реальному вимірі у порівнянні з попереднім роком. Не дивлячись на те, що нещодавно був зафіксований деякий підйом кредитування, чітких сигналів відновлення кредитної активності досі бракує.

Подальша секторальна диференціація корпоративного кредитування демонструє цікавий приклад, продемонстрований на Рисунку 3, цей стосується зміни обсягу виданих кредитів у номінальному виразі як в цілому для корпоративного сектору, так і для малих, і середніх підприємств (МСП):

[1] Наявна інформація не дає можливості виокремити кредити, надані державним корпораціям.

Рисунок 3:

Динаміка обсягу виданих кредитів загальному корпоративному сектору і сектору МСП

Джерело: НБУ

Рисунок 3 показує, що проблема доступу до кредитів МСП є особливо гострою. Тоді як надання позик корпораціям у номінальному виразі в цілому було відносно стабільним та навіть дещо зросло впродовж 2009 року, надання позик МСП продемонструвало безперервний стійкий спад. Це є значною економічною проблемою для таких компаній, що сильно залежать від банківського кредитування.

Висновок 1: З вищенаведених результатів кількісного аналізу можна зробити два висновки. По-перше, встановленим фактом впродовж кризи в Україні є сильне зниження реального кредитування всіх основних груп клієнтів (корпорацій, домогосподарств). По-друге, виглядає що в межах корпоративного сектор МСП найбільш постраждали від кризи.

2.3. Криза кредитування в Україні?

Вищенаведений кількісний аналіз підводить нас до головного питання: якими є причини сильного реального скорочення кредитної експансії? Скорочення відбувається через фактори зі сторони пропозиції чи попиту, чи причиною є поєднанням обох факторів? З урахуванням обговорення у першій частині розділу, чи може бути ситуація описана як кредитна криза, чи скорочення кредитування було викликано лише факторами попиту?

Ці питання складно оцінити виключно з точки зору статистичних даних, оскільки вони показують спільний вплив факторів як пропозиції, так і попиту в певний момент часу. Таким чином необхідні і інші аналітичні інструменти. Однак, хоча у нас є деяка інформація зі сторони попиту, що вказує на існування кредитної кризи (наприклад, обстеження підприємств), на практиці відсутні аналітичні інструменти, сфокусовані на факторах пропозиції. Отже, з суто методологічної точки зору стверджувати з достатнім рівнем достовірності чи існує в Україні кредитна криза, і наскільки вона велика не вдається можливим. Це є достатньо серйозною аналітичною проблемою[2]!

[2] Додаток містить огляд опитувань банківського кредитування, які є основним аналітичним інструментом у цьому відношенні для ряду центральних банків у світі.

Висновок 2: Україна потребує аналітичних інструментів для оцінки пропозиції на кредитному ринку, такі як огляди банківського кредитування, що є основним джерелом інформації центральних банків у розвинених країнах та країнах, що розвиваються (наприклад, Дойче Бундесбанк, ЄЦБ, Федеральний Резерв, Національний банк Польщі, Угорський Національний Банк). НБУ повинен запровадити дані інструменти якнайшвидше.

Є ознаки того, що фактори попиту, а також пропозиції відіграють важливу роль в Україні. Навіть, якщо має місце заміщення факторами з боку попиту обмежених елементів зростання кредитування (що не являється тим, про що говорять наші розширені дискусії з банкірами. Навпаки, ці розмови дозволяють припустити, що пропозиція є зв'язуючим чинником, тобто що це саме криза кредитування), найважливішим завданням є ідентифікація обмежень зі сторони пропозиції, тому що вони можуть стати обмежуючим фактором, коли попит на кредити знову відновиться. Тому наступний розділ буде сфокусовано на різних факторах пропозиції, де ми ідентифікуємо проблеми.

Висновок 3: Навіть якщо детальний аналіз не є можливим через брак аналітичних інструментів, є відомі докази того, що пропозиція на кредитному ринку є основним фактором. Таким чином, надалі у роботі ми зберігаємо гіпотезу про те, що в Україні має місце криза кредитування.

3. Причини кредитної кризи в Україні

Надалі ми зосередимось на чотирьох головних причинах кредитної кризи, що спостерігається в Україні. Ці причини зосереджені в обмеженнях зі сторони банківської пропозиції.

Причина 1: Скорочення власного капіталу через зростання обсягу проблемних (прострочених) кредитів

Стрімке зниження економічної активності в Україні знайшло своє відображення в різкому погіршенні якості банківських активів. Тоді як відсоток проблемних (прострочених) позик (або NPL-частка[3]), що офіційно публікується, значно збільшився із початком кризи і склав 10,7% (станом на 1 червня 2010 року), оцінки на основі міжнародних стандартів обліку є набагато вищими. МВФ, ряд рейтингових агенцій та інвестиційних банків оцінюють, що, відповідно до міжнародних стандартів, NPL-частка знаходиться в межах 25-35%.

Беручи до уваги саме ці дані, а не офіційні, як більш репрезентативну картину реальної ситуації, зазначимо, що це вказує на сталий тиск на капіталізацію значної частини банків, оскільки резерви мають бути збільшені і надалі, і це не являється міцною основою для перезапуску кредитування.

Для значної частини банків ситуація є навіть більш серйозною, оскільки вони борються за виживання, або перебувають у процесі згортання своєї діяльності. Зважаючи на те, що криза у банківському секторі триває лише близько двох років, нині біля 25 банків перебувають у стані тимчасового управління або у стані ліквідації. Ці банки в даний час мають більш важливі пріоритети, ніж розширення кредитування. Для кредитних установ, що управляються тимчасовими адміністраціями єдиною ціллю є виживання і це означає, що вони зроблять усе, що можливо для отримання доступу до ліквідності. Розширення кредитування буде контр-продуктивним для цих банків, які, у такому випадку, будуть втрачати так необхідну їм ліквідність.

[3] Визначається як частка прострочених кредитів у загальному обсязі кредитного портфелю.

Причина 2: Брак зовнішнього рефінансування

До кризи швидкозростаючий банківський сектор все більше спирався на зовнішнє фінансування у вигляді іноземного кредитування (і меншою мірою у вигляді єврооблігацій), яке було дешевим та легкодоступним. Картина змінилась радикально після початку кризи: сьогодні ті іноземні кредити, що були взяті в минулому, мають бути виплачені або знаходяться в процесі реструктуризації або подовження терміну сплати. В той самий час отримати нові зовнішні кредити або розмістити єврооблігації важко, так як доступ до міжнародних ринків капіталу все ще залишається закритим (як і для багатьох західних банків).

Процес зменшення кредитного плеча в банківському секторі відображається в офіційні статистиці зовнішнього боргу. Після досягнення рекордної позначки в 42,1 млрд. дол. США в жовтні 2008 року, обсяги зовнішнього боргу незмінно зменшувались до поточних 29,4 млрд. дол. США в квітні 2010 року (-30%). Швидкість скорочення короткострокового боргу (-63%) була значно вищою за швидкість скорочення довгострокового боргу (-16%) протягом того самого періоду.

Незважаючи на те, що ці цифри доволі легко інтерпретувати, все одно необхідне деяке уточнення. Від банків, що контролюються місцевими власниками, зазвичай вимагали виплатити зовнішню заборгованість, або вони були змушені її реструктурувати[4], якщо не мали (або не хтіли сплатити) необхідні кошти. Банки, що контролюються іноземними власниками, зазвичай подовжували терміни сплати[5] боргів, що підлягали поверненню, за допомоги материнських компаній. Також збільшились обсяги допомоги, що надавались іноземними та двосторонніми фінансовими інституціями (EBRD, KfW), окремим банкам.

Причина 3: Брак рефінансування у вигляді депозитів

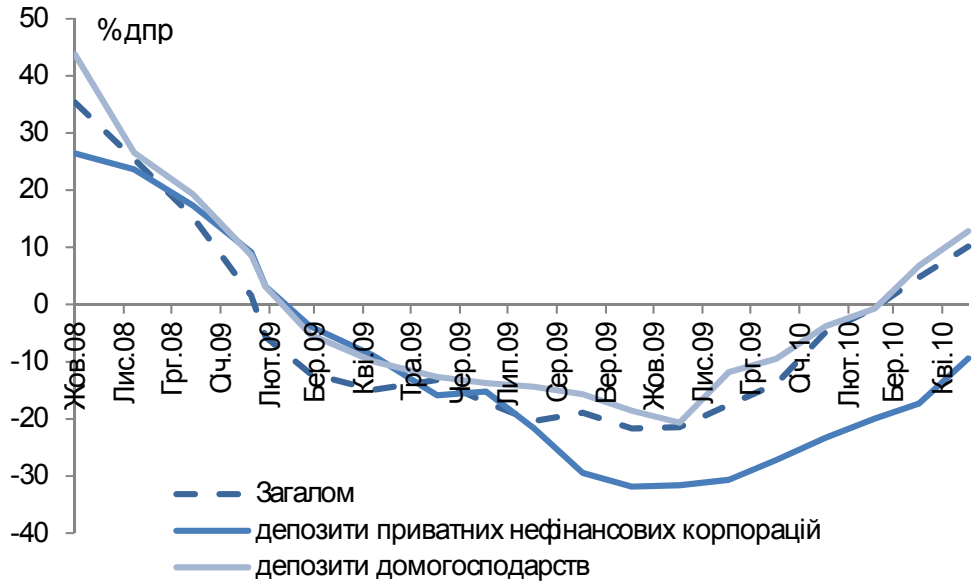
Настання кризи в Україні майже моментально призвело до масового зниження довіри до банківського сектору зі сторони населення і до виникнення потреби у знятті депозитів щоб вижити за умов економічного занепаду. Таким чином, загальний обсяг депозитів (і домогосподарств, і установ, в іноземній та національній валютах) швидко скоротився, що можна побачити на Рисунку 4:

[4] Прикладами є добре відомі поміж інших випадки ПУМБ, Фінанси та кредит, ВАБ та Надра.

[5] Райффайзен банк Аваль, BNP, Укрсіббанк, Банк Форум та інші.

Рисунок 4:

Зміна в загальному обсязі депозитів (в номінальному обчисленні)

Джерело: НБУ, власні розрахунки
Примітка: Скориговані на зміни валютного курсу

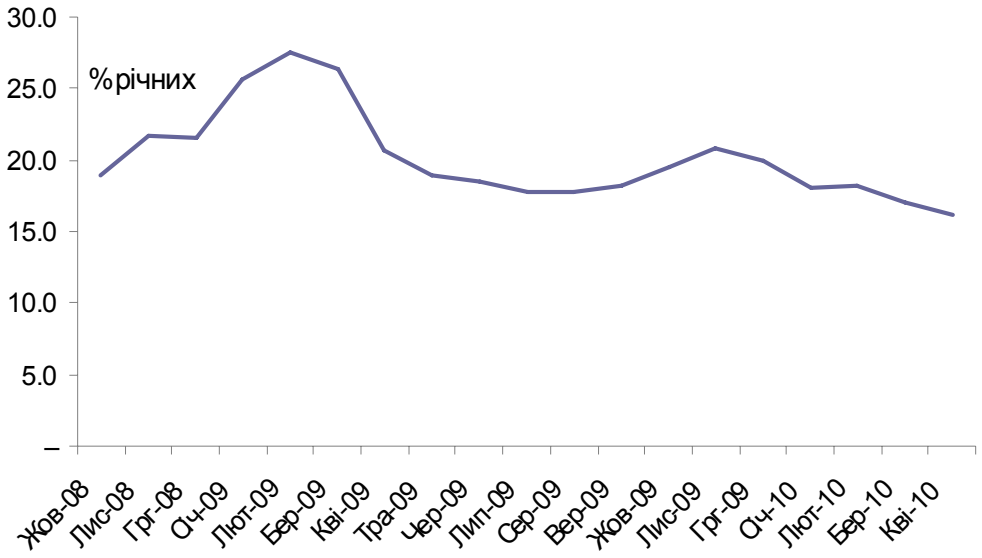
Як видно з Рисунку 4, була досягнута деяка стабілізація в фінансуванні за рахунок депозитів поряд з невеликим зростанням обсягів депозитів, що спостерігається останнім часом.

Проте ці зміни не є міцною базою для відновлення кредитування. Через кризу існує брак механізмів залучення більш довгострокових, стабільних депозитів в національній валюті, що відповідно для банків означає існування проблем з наданням кредитів в національній валюті. В той час коли наразі населення може хотіти здійснювати довгострокові вклади іноземній валюті (долар США/євро) проблема банків полягає в тому що вони не можуть використати такі депозити для надання кредитів підприємствам (наприклад МСП) та домогосподарствам.[6] Через ці проблеми процентні ставки на кредити в національній валюті в середньому є доволі високими, як можна побачити з рисунку 5:

[6] Це вказано в «антикризовому законодавстві» (Антикризовий закон №1533 від листопада 2009 року), який практично забороняє кредитування в іноземній валюті корпорацій, що не мають постійних джерел іноземної валюті, та домогосподарств.

Рисунок 5:

Процентні ставки на кредити підприємствам (в національній валюті)

Джерело: НБУ

Причина 4: Вимивання фінансування через випуск державних облігацій

Протягом 2009 року та на початку 2010 року надзвичайно високий фіскальний тиск поряд з браком доступу до зовнішніх ринків призвели до випуску державних запозичень з рекордно високим рівнем доходності на національному ринку державних облігацій. Тільки нещодавно спостерігалось скорочення доходності випуску з більше ніж як 20-25% до поточного рівня в 13-14% для державних облігацій.

Місцеві банки є основними покупцями цих облігацій, так як вони є відносно безризиковою та ліквідною альтернативою кредитуванню. Таким чином, уряд активно конкурує з іншими позичальниками приватного сектору, такими як підприємства реального сектору, за доволі обмежений обсяг коштів.

4. Рекомендації з подолання кризи кредитування в Україні

Спираючись на кількісний аналіз та виявлені причини кризи кредитування, ми надаємо ряд рекомендацій щодо відновлення кредитування. Так як, нажаль, не існує єдиного вірного розв'язання цієї складної ситуації, ми структурували наші рекомендації відповідно до декількох сфер:

4.1 Банківський нагляд

Драматичне погіршення якості активів під час кризи призвело до того, що в деяких банках рівень власного капіталу виявився недостатнім для відновлення кредитування. Таким чином, необхідні заходи з досягнення необхідного рівня капіталізації. При наявності достатнього капіталу, банки, скоріш за все, швидко відновлять кредитування.

Адекватний рівень капіталу також послугує потужним сигналом інвесторам та вкладникам через підвищення довіри до банківських установ, що допоможе полегшити тиск браку фінансування. Це стосується питання зовнішнього фінансування (наприклад, уможливить подовження терміну існуючих зовнішніх боргів та отримання нових кредитів), а також отримання внутрішнього фінансування (наприклад, депозитів).

Що необхідно зробити вірно? Багато що залежить від типу установи:

Установи, що належать приватним місцевим інвесторам

НБУ потребує реалістичного погляду на існуючий рівень проблемної заборгованості та її впливу на власний капітал банків. У випадку якщо він є недостатнім з регуляторної точки зору, НБУ має змусити власників збільшити капітал або покинути ринок. В той самий час, всі відкриті випадки процесу рекапіталізації за участю держави (перш за все банку Надра) мають бути завершені як можна скоріше за участю НБУ та Уряду.

Банки, що знаходяться у державній власності (традиційні державні банки та нещодавно рекапіталізовані банки)

Наразі хитке та повільне економічне відновлення переважно здійснюється за рахунок експорту, так як внутрішній попит залишається дуже слабким. Проте в більшості компаній експортних секторів спостерігається суттєва нестача капіталу в обороті. В таких випадках успішні державні банки, такі як Укрексімбанк, можуть відігравати важливу роль в зменшенні браку кредитного ресурсу шляхом надання кредитів таким компаніям в межах кредитного мандату.

Для нещодавно рекапіталізованих банків має бути розроблена стратегія розвитку. Основними положеннями цієї стратегії мають стати такі питання, як зміна моделі ведення бізнесу, майбутня приватизація (якщо вона можлива з комерційної точки зору) або остаточна ліквідація або реорганізація. Важливо не повернутись до практики спрямованого державою кредитування державних компаній на умовах, що відрізняються від ринкових, або будь-якого фінансування державного бюджету.

Висновок 4: Достатня капіталізація банківського сектору є ключовим фактором кінцевого відновлення кредитування економіки. Суворе зобов'язання виконання існуючих вимог до капіталу має бути забезпечено НБУ. Основним моментом в цьому стає більш жорсткий контроль за дотриманням банками вимог до капіталу.

Висновок 5: Державні банки можуть дещо покращити ситуацію з кредитуванням в межах кредитних мандатів. Проте нещодавно рекапіталізовані за участю держави банки не повинні використовуватись для прямого кредитування.

4.2 Валютне регулювання

В період кризи реакція урядовців на ситуацію з валютним кредитуванням[7] може бути представлена двома кроками[8]:

- Постановою НБУ №406 від грудня 2008 року були введені вимоги до резервування в межах 50-100% від суми кредиту для позичальників, що не мають постійних джерел надходження іноземної валюти (це стосується і фізичних осіб, і юридичних осіб).
- В листопаді 2009 року вступив у силу антикризовий закон №1533 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів спрямованих на подолання негативних наслідків фінансової кризи». Їм законодавчо встановлювалось тимчасова

[7] В той час коли заходи з законодавчої точки зору були частиною валютного регулювання, основною ціллю була стабілізація ситуації в банківському секторі.

[8] Зовсім нещодавно спостерігалося деяке послаблення обмежень кредитування в іноземній валюті, яке ми не розглядаємо в цій статті. Це стосується Закону №6337, який був ухвалений в травні 2010 року та наразі вступив у дію. Відповідно до нього, до 16 липня 2010 року НБУ має встановлювати норматив резервування під знецінення кредитів на рівні меншому за 3% для кредитів в іноземній валюті, що класифіковані по рівню ризикованості вищому за сумнівні без джерела доходів в іноземній валюті. Проте, Президент Янукович запропонував зміни до закону, які мають спростувати ці положення, що дозволить НБУ виконати свої зобов'язання незалежно від втручання третіх сторін.

заборона на кредитування в іноземній валюті фізичних осіб, що діє до 1 січня 2011 року. На підприємців таке обмеження не поширювалось.

Таким чином, отримання кредитів в іноземній валюті залишається можливим лише для юридичних осіб, включно з підприємцями з джерелами надходжень в іноземній валюті.

Запровадження деяких обмежень (включно з забороною) на кредитування в іноземній валюті повинне бути детально обговорене, після аналізу тих факторів, що спричинили кризи. Однак наразі здається, що ці інструменти були використані в не дуже вдалий час. З нашої точки зору *де-факто* заборона кредитування в іноземній валюті є основною перепоною для відновлення кредитування в короткострокові перспективі, особливо в кризовому середовищі. Банки отримують фінансування переважно представлена іноземною валютою (депозити в іноземній валюті). В найближчому майбутньому по мірі очікуваного відкриттям зовнішніх ринків капіталу фінансування буде теж переважно в іноземній валюті. Оскільки кредити в іноземній валюті практично заборонені, цей надлишок ліквідності в іноземній валюті може бути використаний лище для кредитування в національній валюті. Проте за відсутності розвинутого своп-ринку, цілком природним є те, що банки не хочуть та й, з регуляторної точки зору, не мають права брати на себе такі суттєві валютні ризики.

Висновок 6: Заборона кредитування в іноземній валюті повинна бути знята якомога скоріше. На заміну мають бути впроваджені менш радикальні заходи уникнення кредитування в іноземній валюті, такі як встановлення вищих рівнів резервування для таких кредитів. Якщо усунення заборони неможливе з політичної точки зору, щонайменше дія антикризового законодавства не має продовжуватись.

4.3 Фіскальна політика

Програма фіскальної консолідації, що може заслуговувати на довіру, має поміж іншого включати в себе такий основний крок як зменшення навантаження на позичальників з приватного сектору. З цієї точки зору нещодавно оголошені плани урядовців[9] щодо середньострокової фіскальної консолідації в принципі є дуже бажаними. Проте, передбачене скорочення дефіциту бюджету на 1% від ВВП щороку, з нашої точки зору, не є достатньо амбіційним. Тут необхідна більш суттєва та швидка консолідація.

Хоча зникнення в найближчому часі фіскальних дефіцитів виглядає нереалістичним, питання фінансування цих дефіцитів є важливим. В середньостроковій та довгостроковій перспективі влада має домовитись щодо розвитку ліквідного ринку місцевих облігацій, який би слугував цілям такого фінансування. В той самий час, в короткостроковій перспективі, ми пропонуємо сконцентруватися на зовнішніх джерелах на заміну місцевим, так як це допоможе уникнути конкуренції за обмежене внутрішнє фінансування. Поміж інших зовнішніх джерел фінансування, підтримка від міжнародних фінансових установ, таких як МВФ та Світовий банк, повинна бути пріоритетом, так як і (пізніше) вихід на ринок приватних запозичень через випуск єврооблігацій.

Висновок 7: Щоб уникнути усунення приватник позичальників на користь держави, необхідна амбіційна програма фіскальної консолідації, поряд з концентрацією в короткостроковій перспективі на зовнішньому фінансуванні. Це допоможе полегшити кризу кредитування.

[9] Див. додаткову інформацію в «Програмі економічних реформ», запроваджену Президентом Януковичем в червні 2010 року.

4.4 Монетарна політика

Рівень ліквідності банківського сектору в цілому є доволі прийнятним: на це вказують високі резерви, низькі міжбанківські ставки. З цієї точки зору потреби в наступних кроках немає. Питання, що задається багатьма керманичами, чи зможе НБУ зробити більше щоб підтримати відновлення зростання кредитування, ніж загальне регулювання ліквідності банківської системи?

Постановою НБУ №47 від 10 лютого 2010 року була надана можливість надання довгострокових кредитів НБУ комерційним банкам за деяких умов. Так українські банки можуть спрямувати запит до НБУ щодо надання довгострокового рефінансування та використати його для надання середньострокових кредитів (терміном до 5 років) підприємствам, які є стратегічно важливими для економіки країни.

На нашу думку, ця постанова не є правильним інструментом стимулювання кредитування з цілого ряду причин. По-перше, НБУ не повинен кредитувати (навіть опосередковано) компанії реального сектору. Це є основним завданням комерційних банків і складає економічну основу їх діяльності. По-друге, якщо урядовці хочуть підтримати деякі галузі виробництва, замість коштів НБУ вони мають використовувати державні кошти через надання субсидій/гарантій на прозорій основі. По-третє, такі заходи можуть викликати важкі негативні економічні ефекти. Практика спрямованого державою кредитування може призвести до невірного розподілу обмеженого капіталу, і в кінці кінців призвести до зростання темпів інфляції в середньостроковій і довгостроковій перспективі.

Отже, таке регулювання є джерелом доволі високих економічних ризиків, тоді як вигоди від їх застосування є дуже суперечливими. Крім того, воно не відповідає найкращій міжнародній практиці.

Висновок 8: Монетарна політика не може активно сприяти усуненню браку кредитування. Зокрема, інструменти запроваджені постановою №47 не покращать ситуації, проте скоріш створять додаткові проблеми. Основним завданням НБУ є гарантування стабільності банківського сектору шляхом застосування численних макроекономічних інструментів та інструментів регуляторної політики.

Додаток

Таблиця А.1:

Основні характеристики обстеження з кредитування міжнародних банків

	Національний банк Угорщини	Банк Сполученого королівства	Банк Японію	ЄЦБ	ФРС	Банк Литви	Національний банк Польщі
Занотована ціль обстеження	Вивчення динаміки кредитування, аналіз неринкових факторів	З монетарних та фінансових цілей: розуміння тенденцій кредитування та умов кредитування	Розуміння тенденцій японського ринку кредитування, вивчення його ролі в процесі монетарної трансмісії, схоже до практики ФРС	Краще розуміння ролі банківського кредитування в бізнес-циклах та процесі монетарної трансмісії, надання допомоги при прийнятті рішень стосовно монетарної політики	Краще тенденцій та процесів банківського кредитування, та його ролі в бізнес-циклах та процесі монетарної трансмісії, надання допомоги при прийнятті рішень стосовно монетарної політики	Отримання інформації щодо непроцентних умов отримання кредитів, розвитку вартості капіталу та очікувань банків	
Періодичність проведення	Перші випуски раз в півроку, потім кварталі станом на 2009 рік	Квартальні	Квартальні	Квартальні	Квартальні	Квартальні	Квартальні
Початок проведення	1 квартал 2003 року	2 квартал 2007 року	2 квартал 2008 року	2 квартал 2003 року	1964 рік	2 квартал 2006 року	2004 рік
Сегменти, що підпадають під обстеження	Кредитування домогосподарств, Кредитування приватних установ, кредитування місцевих органів влади	Роздрібне кредитування (гарантоване та негарантоване), корпоративне кредитування	Не фінансові компанії (малі, середні та великі підприємства), домогосподарства (кредити на житло та споживчі кредити), муніципальне кредитування (загалом 13 питань)	Кредитування корпорації та домогосподарства (кредити на житло та споживчі кредити)	Кредитування корпорації та домогосподарства	Роздрібне кредитування (житла та інших споживчих цілей), корпоративне кредитування	Не фінансові компанії (великі, малі та середні підприємства), роздрібне кредитування (кредити на житло, інші споживчі кредити)
Кількість та ринкова частка банків, що приймають участь в обстеженні	Кредитування домогосподарств: 13 банків Житлове кредитування: 9 банків Споживче кредитування: 13 банків+6 лізингових компаній Корпоративне кредитування: 7 банків Муніципальні кредити: 6 банків	Не відкривається, проте близько 1015 банків на сегмент з ринковою часткою в 75-85%	Під опитування підпадають перші 50 банків, що відповідають 74% ринку (список переглядається кожні 3 роки)	112 банків - приблизно 40% ринку	Останнім часом 52 місцеві банки та 21 філія/агенції іноземних банків	11 банків	24 банки, 75,9% портфелю банківського сектору
Методологія оброблення результатів (зважження)	Відношення чистого зростання до відповідного чистого скорочення (%)(спочатку рівно зважені, з березня 2009 року зважені на ринкові частки)	Відношення чистого зростання до відповідного чистого скорочення (%) Зважження на ринкові частки + незначне та значне скорочення зважується по-різному (зваження незначного скорочення/ полегшення на 0,5% «індекс розпорошення»)	Відношення чистого зростання до відповідного чистого скорочення (%) Зважження на ринкові частки + незначне та значне скорочення зважується по-різному (зваження незначного скорочення/ полегшення на 0,5% «індекс розпорошення»)	Відношення чистого зростання до відповідного чистого скорочення (%) Рівнозважене всередині країни, різна вага для кожної країни ЄС	Відношення чистого зростання до відповідного чистого скорочення (%) (рівнозваженіі)	Відношення чистого зростання до відповідного чистого скорочення (%) (рівнозваженіі)	Відношення чистого зростання до відповідного чистого скорочення (%)(врахо вуються фактори що зменшують скорочення)

Джерело: Національний банк Угорщини (2009)

Список останніх консультативних робіт

- Торговельна політика України: Стратегічні аспекти та наступні кроки, які треба здійснити. Вероніка Мовчан, Рікардо Джуччі та Катерина Куценко, консультативна робота РР 02, квітень 2010 року
- Зміна системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні: Економічна необхідність і практичні кроки до реформи, Роберт Кірхнер, Томас Оттен, Рікардо Джуччі, консультативна робота РР 01, квітень 2010 року
- Перспективи розвитку сектору енергетичного вугілля в Україні – настав час для реформи, Роберт Кірхнер, Томас Оттен та Рікардо Джуччі, консультативна робота РР 09, грудень 2009 року
- Адекватність офіційних резервів в Україні: аналіз та рекомендації, Вероніка Мовчан, Роберт Кірхнер та Рікардо Джуччі, консультативна робота РР 08, листопад 2009 року
- Експорт електроенергії до ЄС – більше, ніж зміна частоти струму, Георг Захман та Дмитро Науменко, консультативна робота РР 07, листопад 2009 року
- Актуальні проблеми монетарної політики, Рікардо Джуччі, Роберт Кірхнер та Віталій Кравчук, консультативна робота РР 06, листопад 2009 року
- Адміністративні заходи для підтримки гривні: належний інструмент валютної політики?, Рікардо Джуччі, Роберт Кірхнер та Віталій Кравчук, консультативна робота РР 05, жовтень 2009 року
- «Газовий» виклик: щодо забезпечення транзиту природного газу і стабілізації внутрішнього ринку в Україні, Фердінанд Павел, Дмитро Науменко, консультативна робота РР 04, липень 2009 року
- Тільки швидка приватизація «Укртелекому» зможе забезпечити подальший розвиток сектору телекомунікацій в Україні, Фердінанд Павел, Дмитро Науменко консультативна робота РР 03, липень 2009 року
- Як розвинути ринок державних запозичень для дрібних інвесторів?, Роберт Кірхнер, Рікардо Джуччі та Віталій Кравчук, консультативна робота РР 02, липень 2009 року
- Роль торгівельної політики в скороченні дефіциту рахунку поточних операцій в Україні – міжнародний досвід, Крістіан Хелмерс, Вероніка Мовчан, Рікардо Джуччі та Катерина Куценко, консультативна робота РР 01, березень 2009 року
- Створення ринку валютних деривативів в Україні: порядок заходів, Роберт Кірхнер, Рікардо Джуччі та Алла Кобилянська, консультативна робота РР 09, грудень 2008 року
- Оцінка наслідків тривалого економічного спаду на пенсійне страхування в Україні: сподіваємось на краще, але готуємось до найгіршого!, Ларс Хандріх, Олександра Бетлій, консультативна робота РР 09, грудень 2008 року
- Депозитне страхування в Україні: Час для Реформи?, Роберт Кірхнер, Рікардо Джуччі, консультативна робота РР 08, листопад 2008 року
- Принципи і способи функціонування адресної соціальної допомоги: рекомендації для України, Ларс Хандріх, Олександра Бетлій, консультативна робота РР 07, жовтень 2008 року

Консультативні роботи та наукові матеріали у відкритому доступі: http://www.ier.com.ua/ua/arhives_papers.php. За більш детальною інформацію з питань передплати наших регулярних видань звертайтесь до Аліни Долі: dolya@ier.kiev.ua